

AZƏRBAYCANDA ÇÖKMƏ QATIN ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ REGIONAL TƏDQIQATLARIN ROLU

E.Şirinov, A.Əhmədov

Azərbaycan, SOCAR-ın Geofizika və geologiya İdarəsi

Respublikamızın ərazisində neft-qaz axtarış-kəşfiyyat işlərinin gələcək istiqamətinin müəyyənləşdirilməsində çöküntütoplanma şəraitinin öyrənilməsi, çöküntülərin litofasial tərkibinin və stratiqrafik şamilliyinin qiymətləndirilməsi, qalınlıqların region üzrə izlənməsi, karbohidrogenlərin generasiya mənbələrinin və miqrasiya yollarının müəyyənləşdirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Qeyd olunan məsələlərin həlli məqsədilə Azərbaycanın quru və dəniz ərazilərində müxtəlif illərdə regional tədqiqatların aparılmasına baxmayaraq, onlar neftli-qazlı rayonlar haqqında tam təsəvvür yaranmasına kifayət etməmişdir. Regional tədqiqatlar əsas etibarilə seysmik və qravimagnetometrik kəşfiyyat üsulları ilə aparılmış, regionların dərinlik quruluşu kristallik təmələ qədər qismən ümumi şəkildə öyrənilmiş, bir sıra depressiya və qalxım zonaları müəyyən edilmişdir. Xəzər dənizinin cənub ərazisində 2000-2001-ci illərdə aparılmış 16-20 saniyəlik 2D seysmik işlərlə ərazinin dərinlik quruluşu Mezozoy çöküntülərinə görə qismən öyrənilmişdir.

Respublikanın quru ərazisində regional işlər son illərə qədər az həcmdə aparılmış, 1982-1986-cı illərdə regional profillərdə yerinə yetirilmiş tədqiqatlara əsasən kəsilişin üst hissələri 6-8 saniyəlik intervallarla əhatə edilmişdir. Daha dərinədə yatan, məsələn, Yevlax-Ağcabədi çökəkliyində SDKÜ ilə ayrılmış $d_2^{\text{çök}}$ tipli horizontlar tədqiqat dərinliklərindən kənarda-aşağıda qalmışdır. Regional seysmik işlərin aparılması zərurəti bir çox mütəxəssislər tərəfindən təklif edilmiş, 2010-cu ildə Cahandar-Borsunlu regional profili, 2013-cü ildə isə Xəzəryanı-Quba NQR-də regional profillər işlənmiş və qənaətbəxş nəticələr alınmışdır. Belə ki, bu məlumatlar əsasında Mezazoy çöküntülərinin daxilindən informasiya almaq mümkün olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, 2013-cü ildə “Conoco Phillips” şirkətinin sifarişi ilə Böyük Qafqazın cənub-qərb ətəklərini əhatə edən böyük bir ərazidə 780 x.km-ə yaxın həcmdə 2D regional profilləri işlənilmişdir. Yerinə yetirilmiş seysmik kəşfiyyat işləri əsasında tədqiqat sahəsinin dərinlik geoloji quruluşu öyrənilmiş və dəqiqləşdirilmişdir.

Son illərdə Yevlax-Ağcabədi və Muğan monoklinalı - Cəlilabad çökəklikliyində regional profillər üzrə kompleks geofiziki (seysmik və qravimagnetrik) tədqiqatlar aparılmış və Cahandar-Borsunlu regional profili Bəndovan strukturunadək davam etdirilmişdir. Bu profillər üzrə son illərdə aparılan tədqiqatlardan fərqli olaraq, müşahidə bazasının uzunluğu 20 km, çıxış məsafəsi isə 8 km-ə qədər uzadılmışdır. Nəticədə dərin qatlardan (8-9 km) informasiya almaq mümkün olmuşdur. Sınan və əks olunan dalğaların kompleks təhlili əsasında Yura çöküntülərinin səthini ($d_2^{\text{çök}}$) izləmək, ayrı-ayrı sahələrdə isə daha dərin qatlardan (Yuradaxili çöküntülərdən, bəzən də təməldən) informasiya almaq mümkün olmuşdur. Alınmış məlumatların kompleks təhlili nəticəsində Yevlax-Ağcabədi çökəkliyinin dərinlik geoloji quruluşu Yuraya qədər dəqiqləşdirilmiş, regional baxımdan müxtəlif yaşlı çöküntü kompleksinin qalınlıqlarının dəyişilməsi izlənilmiş, iri tektonik elementlərin sərhəddləri dəqiqləşdirilmiş, hövzənin geoloji inkişaf tarixi və çöküntütoplanma şəraitinin qiymətləndirilməsi, karbohidrogenlərin generasiya mənbələrinin və miqrasiya yollarının qiymətləndirilməsi, gələcək kəşfiyyat işlərinin istiqamətləndirilməsi üçün etibarlı məlumat bazası yaradılmışdır. Bununla belə, profillər şəbəkəsi seyrək olduğundan qeyd olunan məsələlərin birmənalı həlli üçün tam məlumat bazası yaratmaq mümkün olmamışdır.

Hazırda analogi tədqiqatlar Kür-Qabırçı çaylararası ərazidə davam etdirilir. Qeyd olunan tədqiqatların Orta (Kür-Qabırçı və Acınohur hövzəsi də daxil olmaqla) və Aşağı Kür, Şamaxı Qobustan NQR-in (Çeyrankeçməz depressiyası və onunla həmtəmas sahələr) ərazisində nisbətən sıx şəbəkə ilə aparılması nəticəsində çöküntütoplanma şəraitini qiymətləndirmək, burada yerləşən strukturların neftlilik-qazlılıq perspektivliyini proqnozlaşdırmaq və axtarış-kəşfiyyat işlərini istiqamətləndirmək mümkündür.

Xəzəryanı-Quba NQR-lə həmtəmas olan dəniz sahələrinin, eləcə də Bakı Arxipelaqının quru-dəniz keçid (tranzit) zonalarının öyrənilməsi və quruda işlənmiş regional profillərin dəniz regional profilləri ilə birləşdirilərək kompleks şəkildə təhlili, yeni məlumatların alınması, quruda aşkar olunmuş struktur və yataqların dənizə (və ya əksinə dənizin dayaz hissələrindəki yataqların quruya) davamının izlənilməsi baxımından məqsədəuyğun sayılır.